

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/rys-historyczny/1918-1939/9402,Baony-Etapowe-1919-1921.html>
2024-07-16, 16:21

Baony Etapowe 1919-1921

Do podpisania pokoju w Rydze w marcu 1921 r., nie istniał na wschodzie system ochrony granicy. Cały pas ziem wschodnich wytyczony przez linię frontu, przebiegający od Grodna przez Brześć, linią Bugu i Sanu, podporządkowano Naczelnemu Dowództwu Wojska Polskiego. Obowiązywały tam obostrzone przepisy wojenne, a wszystkie zorganizowane działania zostały podporządkowane potrzebom frontów.

Historia Baonów Etapowych związana jest nierozdzielnie z dziejami formującego się w toku walk Wojska Polskiego. Baony Etapowe, będące częścią wojsk etapowych, podporządkowane Dowództwom Okręgów Etapowych, w swej strukturze wewnętrznej nie różniły się od baonów wojskowych. W 1920 r. etat baonu składał się z: dowództwa, sztabu i czterech kompanii po trzy plutony. W skład sztabu wchodził: dowódca, adiutant, lekarz baonowy, oficer broni, oficer łączności, oficer taborowy, oficer prowiantowy, oficer kasowy, oficer osobowy [1]

Baony Etapowe rozmieszczone na zapleczu wojsk prowadzących działania wojenne na terenach przyfrontowych bądź na linii demarkacyjnej, wykonywały wiele ważnych funkcji wojskowych i cywilnych, zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa i organizacji życia jednostek wojskowych i ludności cywilnej [2]

Dnia 13. 11. 1920 r. została opublikowana Instrukcja służby etapowej, opracowana na podstawie rozkazu Kwatermistrza Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (NDWP) z 1919 r. [3] W myśl instrukcji zadaniem służby etapowej było stałe utrzymywanie zdolności operatywnej, bojowej armii stojącej w polu. Obejmowała ona:

Wyzyskanie obszaru etapowego dla celów zaopatrzenia armii i wzmocnienia jej zdolności bojowej, zapotrzebowanie i dostawę z tyłów dla armii, tego wszystkiego co jej siłę operatywną podtrzymuje, przesuwanie na tyły ludzi i dóbr materialnych obciążających siłę bojową armii, utrzymanie, naprawa, budowa połączeń telegraficznych, telefonicznych, pocztowych, linii kolejowych, dróg lądowych, i wodnych jak i kierowanie ruchem w obrębie etapu, zabezpieczenie terenu na tyłach armii operującej, przygotowanie miejsc strategicznych na wypadek odwrotu armii, dyrygowanie polowymi organami bezpieczeństwa [4]

W omawianym okresie Dowództwa Baonów Etapowych bez względu na swoją siedzibę były bezpośrednio podporządkowane Dowódcy Okręgu Etapowego, do którego przynależały taktycznie, natomiast kompanie i mniejsze jednostki Baonów Etapowych bez względu na

swój przydział taktyczny pod względem administracyjnym, wyszkolenia i personalnie, podlegały Dowództwu Baonów Etapowych. W przypadku spraw dyscyplinarnych, w sytuacji gdy stacjonowały w innym miejscu niż siedziba Dowództwa Baonów Etapowych, podlegały dowództwu na którego terenie stacjonowały [5]

W strukturze organizacyjnej wojsk etapowych w okresie od lipca 1920 r. do kwietnia 1921 r. działały, podporządkowane Dowództwom Okręgów Etapowych – Brygady Etapowe grupujące Baony Etapowe (będące w dyspozycji danego Okręgu Etapowego). W większości utworzone zostały na przełomie września i października 1920 r.

Przy pomocy Baonów Etapowych oraz współpracującej z nimi Żandarmerii Etapowej Wojskowej Dowództwa Okręgów Etapowych zabezpieczały podległe im obszary etapowe. Do obowiązków Dowództwa Okręgów Etapowych należało zabezpieczenie wszystkich ważniejszych miejscowości poprzez organizację Dowództw Powiatów Etapowych, Dowództw Miast, Komend Placów i Stacji Etapowych.

Dowództwa Okręgów Etapowych wystawiały warty garnizonowe, wyznaczały eskorty transportów i jeńców, organizowały ochronę składów, urządzeń wojskowych, linii kolejowych, dróg, mostów, linii telegraficznych i telefonicznych. [6] W czasie działań wojennych współdziałały w taktycznych związkach z frontowymi dywizjami piechoty.

W ramach unormowania struktury organizacyjnej, Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego rozkazem z dnia 30. 1. 1920 r. ustaliło nowe nazwy i numeracje Baonów Etapowych. [7] Przykładowo w Dowództwie Okręgu Etapowego Lwów zmiany wyglądały następująco: IV Baon Etapowy przemianowano na I Lwowski Baon Etapowy.

Siły, jakimi dysponowały wojska etapowe były znaczne, do listopada 1920 r. Dowództwo Okręgu Etapowego 6 Armii dysponowało siedemnastoma batalionami piechoty oraz dwudziestoma czterema plutonami żandarmerii etapowej. Dowództwo obsadzało pas wojenny na obszarze całego Wołynia.

W celu utrzymania rozgraniczenia między obszarem wojennym a resztą kraju, Ministerstwo Spraw Wojskowych wydało dnia 6. 11. 1920 r. zarządzenie, na mocy którego powstał Kordon Graniczny Ministerstwa Spraw Wojskowych. Zadanie to powierzono Dowództwom Okręgów Generalnych: Lwów, Lublin i Warszawa, na których obszarach miał on powstać. W związku z tym kordon podzielony został na trzy odcinki. Do ich obsadzenia poszczególne Dowództwa Okręgów Generalnych otrzymały po trzy Baony Etapowe i dwustu żandarmów wojskowych sformowanych w plutony. [8]

Zadaniem kordonu było:

- zamknięcie kraju przed ewentualnymi dezertkami z oddziałów frontowych, którzy uprzedzając demobilizację, usiłować będą wcześniej wrócić do domów, unosząc ze sobą nierzadko broń i inne dobra skarbu państwa
- niedopuszczenie do przedostawania się ze wschodu do wnętrza kraju chorób

zakaźnych, zwierzęcych i ludzkich, zwłaszcza epidemii cholery azjatyckiej

- umożliwienie powołanym organom dokonywania kontroli ruchu osobowego i towarowego pomiędzy wschodnimi terenami wojennymi a resztą kraju [\[9\]](#).

W wyniku przeprowadzonej dyslokacji przydzielonych sił, wojskiem obsadzono wszystkie punkty przejściowe na drogach żelaznych, kołowych i pieszych oraz te, które władze cywilne w porozumieniu z Dowództwami Okręgów Generalnych uznały za ważne i zagrożone.

Praca punktów polegała na szczegółowym badaniu dokumentów osób przekraczających linię kordonu. Wojskowi nie dysponujący prawidłowymi dokumentami transportowani byli do jednostek macierzystych. Poza Baonami Etapowymi na terenie kordonu służyły Żandarmeria Wojskowa Etapowa i Policja Państwowa. Kordon Graniczny Ministerstwa Spraw Wojskowych został zlikwidowany w dwóch etapach: I i II odcinek w marcu, a III odcinek w kwietniu 1921 r.

Ważnym elementem, mającym zapewnić bezpieczeństwo i stabilizację życia wewnętrznego kraju, był podział na rejony bezpieczeństwa. Na ich czele stanęły kierownictwa wojskowe powołane przez Dowództwa Okręgów Generalnych, dysponujące odpowiednimi siłami wojskowymi. Na mocy rozkazu operacyjnego Dowództwa Okręgu Etapowego Podole z dnia 20. 12. 1920 r. przypadający nań odcinek kordonu demarkacyjnego obsadzono III Łódzkim Baonem Etapowym, I Brygadą Jazdy oraz 12 Dywizją Piechoty, a kordon graniczny nad Dniestrem do Zaleszczyk obstawiono II Łódzkim Baonem Etapowym i VI Lwowskim Baonem Etapowym. [\[10\]](#)

Umowa rozejmowa podpisana w Rydze dnia 12. 10. 1920 r., nakładała obowiązek obsadzenia przejść ruchu osobowego na kordonie służbami cywilnymi. Bataliony Etapowe w związku z brakiem odpowiedniej ilości cywilnych sił policyjnych, dnia 1. 12. 1920 r. zostały przemianowane na policje: VI Lwowski Baon Etapowy na I Baon Policji Wojskowej, III Lwowski Baon Etapowy na II Baon Policji Wojskowej, III Lubelski Baon Etapowy na III Baon Policji Wojskowej, I Lwowski Baon Etapowy na IV Baon Policji Wojskowej. Jednak już rozkaz operacyjny Dowództwa Okręgu Etapowego Podole z dnia 20 grudnia 1920 r. przywrócił poprzedni stan. [\[11\]](#)

Zakończenie działań wojennych i postępująca stabilizacja na pograniczu wschodnim spowodowały stopniowe przystosowanie się sił zbrojnych państwa do warunków pokojowych. Przeprowadzona demobilizacja i zmniejszenie stanu osobowego oraz gruntowa zmiana organizacji wewnętrznej w wojsku, zapoczątkowały reorganizację służby granicznej na wschodzie. Celem zmian było przygotowanie tych służb do funkcjonowania w warunkach pokoju.

Powyższy proces został zapoczątkowany na południowo – wschodnim odcinku granicy, od miejscowości Sianki aż do Dniestru, wzdłuż dawnej granicy galicyjsko – węgierskiej, gdzie ściągnięty czasowo z granicy zachodniej 2 pułk [Strzelców Granicznych](#) zastąpiony został w

listopadzie 1920 r. przez 2/ VI, 3/II, 3/VI [Baony Wartownicze](#).

W połowie stycznia 1921 r. zlikwidowano Kordon Graniczny Ministerstwa Spraw Wojskowych, a na jego miejsce utworzono Kordon Graniczny Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego.

Na terenie piętnasto kilometrowego pasa neutralnego, mieszczącego się między linią demarkacyjną a kordonem, służbę porządkową mogła pełnić tylko [Policja Państwowa](#). Kordon obsadzono Żandarmerią Polową oraz Baonami Etapowymi, które wzorem granicy zachodniej miały zostać przekształcone na [Baony Celne](#). Kontrolę ruchu granicznego powierzono stacjom kontrolnym, natomiast ochronę odcinków granicznych między stacjami - głównie oddziałom kawalerii.

W marcu 1921 r. służbę graniczną na wschodzie podporządkowano Inspekcjom Etapowym 2 i 6 Armii. Inspekcja Etapowa Dowództwa 2 Armii z siedzibą w Wołkowysku obejmowała swym zasięgiem granicę polsko - litewską, polsko - łotewską i polsko - radziecką. Granicę kordonu wytyczoną przez Front Wołyński (obsadzony przez 6 Armię), podzielono na 5 pododcinków kordonowych, z których pododcinki oznaczone numerami I i II przypadły Małopolskiej Inspekcji Etapowej, zaś pododcinki o numerach III, IV i V Wołyńskiej Inspekcji Etapowej. Każdy odcinek otrzymał obsadę składającą się z 2 - 3 Baonów Etapowych podporządkowanych Dowództwu Pododcinka Kordonowego, o numerze identycznym z numerem pododcinka, na terenie którego działały.

W maju 1921 r.^[12] Kordon Graniczny Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego przekształcono w Kordon Wojskowy na Byłym Froncie Wschodnim. W połowie maja znajdujące się na nim Baony Etapowe oddano do dyspozycji Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, które przeorganizowano w Baony Celne. Podobnie postąpiono z jednostkami stacjonującymi na terenie zlikwidowanych 4 i 6 Armii (część granicy rumuńskiej od Zaleszczyk oraz granica z Ukrainą, Rosją i Łotwą). Jednocześnie kompetencje dotyczące ochrony granicy państwowej zostały przekazane Ministerstwu Skarbu i Ministerstwu Spraw Wewnętrznych.

Odcinek granicy polsko - litewskiej, ze względu na toczące się spory terytorialne i zdarzające się tam incydenty zbrojne, jako jedyny pozostał w kompetencji wojska. Służba na tym odcinku w zasadzie nie zmieniła się. Dowództwa odcinków kordonowych w Święcianach i Grodnie wraz z podległymi im placówkami granicznymi pozostawiono w kompetencji dowództwa 2 Armii oraz pełnomocnika rządu w Wilnie. Stan taki trwał do 15. 09. 1922 r., kiedy to Dowództwo 2 Armii przemianowano na Inspektorat Armii Nr 1.

[1] ASG, IV Lubelski BE, sygn. 8.

[2] H. Dominiczak, *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919 - 1939*, Warszawa 1992 r., s. 56-62.

[3] ASG, IV Lubelski BE, sygn. 8.

[4] Tamże.

[5] ASG, II Kielecki BE, sygn. 1, 20.

[6] ASG, II Kielecki BE, sygn. 20.

[7] ASG, II Kielecki BE, sygn. 16.

[8] ASG, II Kielecki BE, sygn. 16.

[9] Tamże.

[10] ASG, I Lwowski BE, sygn. 2.

[11] ASG, I Lwowski BW, sygn.7.

[12] Oficjalne zarządzenie MSWojsk. w sprawie reorganizacji dotychczasowego systemu ochrony granicy wschodniej ukazało się 9.06.1921 r. ASG, III Lubelski BW, sygn. 3.